

Sygn. akt II Ca 128/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 marca 2017 roku

Sąd Okręgowy w Piotrkowie Tryb. Wydział II Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący	SSA w SO Stanisław Łęgosz (spr.)
Sędziowie	SSO Dariusz Mizera
	SSR del. Bartłomiej Biegański
Protokolant	st. sekr. sąd. Beata Gosławska

po rozpoznaniu w dniu 16 marca 2017 roku w Piotrkowie Trybunalskim

na rozprawie sprawy z powództwa D. C.

przeciwko G. T.

o zachówek

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Rejonowego w Tomaszowie Mazowieckim

z dnia 22 września 2016 roku, sygn. akt I C 140/14

1. zmienia zaskarżony wyrok w punktach:

a/ pierwszym sentencji w ten sposób, że zasądza od pozwanej G. T. na rzecz powoda D. C. 17.500 (siedemnaście tysięcy pięćset) złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 11 lutego 2014 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku oraz dalszymi odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty,

b/ drugim sentencji w ten sposób, że koszty procesu między stronami wzajemnie znosi,

c/ trzecim sentencji w ten sposób, że nakazuje ściągnąć od powoda D. C. i pozwanej G. T. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Tomaszowie Mazowieckim kwoty po 836,76 (osiemset trzydzieści sześć 76/100) złotych tytułem zwrotu wydatków poniesionych w sprawie;

2. oddala apelację w pozostałej części;

3. znosi wzajemnie między stronami koszty procesu za instancję odwoławczą.

SSA w SO Stanisław Łęgosz

SSO Dariusz Mizera SSR Bartłomiej Biegański

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 września 2016 r. w sprawie I C 140/14 Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim oddalił powództwo D. C. przeciwko G. T. o zachówek. Zasądził od powoda na rzecz pozwanej kwotę 2417,00 zł tytułem zwrotu kosztów procesu. Nakazał ściągnąć od powoda na rzecz Skarbu Państwa – Sąd Rejonowy tytułem zwrotu kosztów sądowych kwoty: 88,00 zł nieuiszczonej opłaty od rozszerzonej części powództwa oraz 1.671,52 zł zwrotu wydatków poniesionych w sprawie.

Podstawę tego rozstrzygnięcia stanowiły przytoczone poniżej ustalenia i zarazem rozważania Sądu Rejonowego:

J. C. primo voto E. F. zmarła w dniu (...) roku w S., ostatnio stale zamieszkiwała w T. Jako spadkobierców ustawowych pozostawiła męża D. C. oraz córkę G. E. F..

Postanowieniem z dnia 20 listopada 2013 roku Sąd Rejonowy w Tomaszowie Maz. stwierdził, że spadek po J. C. primo voto E. F. na podstawie ustawy nabyli mąż D. C. oraz córka G. E. F. po (...) części każde z nich.

Spadkodawczyni J. E. F. przysługiwało spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego nr (...), położonego na (...) piętrze budynku nr (...) w T. przy ul. (...). W dniu 10 września 2008 roku spadkodawczyni zawarła ze spółdzielnią mieszkaniową umowę ustanowienia odrębnej własności przedmiotowego lokalu mieszkalnego. Dla lokalu założona została księga wieczysta (...).

W dniu 29 sierpnia 2009 roku J. E. F. zawarła związek małżeński z powodem D. C.. Spadkodawczyni wraz z córką / pozwaną / zamieszkiwała w przedmiotowym lokalu. Gdzieś od 2007 roku chorowała. Przed ślubem spotykała się z powodem, który raz w tygodniu przebywał w przedmiotowym lokalu. Po ślubie (zawarli podczas kiedy spadkodawczyni była na przepustce szpitalnej) zamieszkał w przedmiotowym lokalu, jak był w mieszkaniu to opiekował się żoną, w domu bywał rzadko. Pogrzebem spadkodawczyni zajmował się powód. Pomnik postawił ojciec spadkodawczyni, została pochowana w T.

Umową darowizny z dnia 16 grudnia 2011 roku spadkodawczyni darowała swojej córce / a pozwanej w sprawie / własność przedmiotowego lokalu mieszkalnego.

Pozwana liczy obecnie 24 lata. W 2014 roku wyszła za mąż. Rodzice jej męża prowadzą małą firmę produkującą odzież damską. Zatrudnienia dorywcze uzyskała w firmie teścia jako pomoc biurowa, z wynagrodzonymi miesięcznym 1.350,00 złotych. Mąż pozwanej pracuje w firmie swoich rodziców jako przedstawiciel handlowy. Jedyne majątek posiadany przez pozwaną to przedmiotowe prawo do lokalu mieszkalnego.

Wartość odrębnej własności lokalu mieszkalnego nr (...), przy ul. (...) w T. według jego stanu z daty dokonania darowizny (16 grudnia 2011 roku) biegły rzeczoznawca określił na kwotę 147.100,00 złotych.

Stan faktyczny sprawy Sąd ustalił w oparciu się o dokumenty wymienione w uzasadnieniu, dowód z zeznań świadków oraz z przesłuchania stron- ograniczony do przesłuchania pozwanej, gdyż powód na przesłuchanie nie stawiał się.

Zgodnie z treścią art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadął przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachówek). Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku lub jego uzupełnienia / art. 991 § 2 k.c./.

W niniejszej sprawie występuje sytuacja określona w § 2 cytowanego art. 991 k.c. - w odniesieniu do powoda D. C..

Instytucja zachowku stanowi formę ustawowego zabezpieczenia interesów osób najbliższych spadkodawcy przed skutkami rozporządzeń dokonywanych przez niego /spadkodawcę/ w ramach przysługującej swobody testowania. Ustawodawca pozostawił spadkodawcy wybór co do sposobu zapewnienia uprawnionemu należnego mu zachowku, spadkodawca może bowiem powołać uprawnionego do dziedziczenia po sobie, może ustanowić na jego rzecz zapis, czy też dokonać na jego rzecz darowizny. Jeżeli zaś uprawniony nie otrzymał w żadnej z tych postaci należnego mu zachowku, to przysługuje mu roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do jego pokrycia.

Przy obliczaniu zachowku, które jest wieloetapowym zabiegiem matematycznym/ w pierwszej kolejności ustaleniu podlega udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku. Oblicza się go według prawideł dziedziczenia ustawowego zawartych w art. 931 i następnym kodeksu cywilnego. Kolejnym etapem obliczania zachowku jest ustalenie udziału zachowkowego. Następnie zaś substratu zachowku. Wyliczenie to jest uzależnione od tego, czy spadkodawca uczynił za życia darowizny na rzecz spadkobierców uprawnionych do zachowku. Jeżeli tak, to do wartości czystej spadku należy doliczyć wartość darowizn według zasad określonych w art. 993- 997 k.c. Oznacza to, że substrat zachowku równa się czystej wartości spadku + wartość darowizn. Przy braku majątku spadkowego podstawę obliczenia zachowku stanowi suma darowizn / orzeczenie SN z dnia 7 lipca 1964 roku, I CR 691/62 opubl. OSNCP 1965r, poz.143/. Należny zachówek oblicza się mnożąc udział zachowkowy przez substrat zachowku.

Powód D. C. dziedziczy spadek po żonie z ustawy w udziale wynoszącym 1/2 części. A zatem jego udział zachowkowy wynosi po (...) części ($1/2 \times 1/2$).

Po obliczeniu udziału zachowkowego można przejść do następnego etapu obliczeń zmierzającego do ustalenia czystej wartości spadku /do ustalenia substratu zachowku/.

Spadkodawczyni dokonała darowizny przedmiotowego prawa do lokalu (odrębnej własności lokalu mieszkalnego), a zatem jego udział w nieruchomości wynosi 1/4 części we własności o wartości ustalonej przez biegłego - 147.100,00 zł . Przedmiotowe prawo własności stanowiło majątek odrębny spadkodawczyni, a zatem nie było objęte ustrojem wspólności majątkowej małżeńskiej.

Zachówek należny powodowi obliczyć należy zatem w sposób następujący; (...) (udział zachowkowy powoda) x 147.100,00 złotych (substrat zachowku) = 36.775,00 złotych. Odsetki od roszczenia należnego powodowi możliwe byłyby do przyjęcia od dnia 11 lutego 2014 roku tj. od dnia wniesienia pozwu.

Sąd Rejonowy uznał jednak za uzasadniony zgłoszony przez pozwaną zarzut sprzeczności roszczenia powoda z art. 5kc Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 maja 1981 roku, w sprawie III CZP 18/81 (OSNCP 1981 rok, poz. 228) podniósł, że w sprawie o zachówek nie jest wyłączone obniżenie wysokości należnej z tego tytułu sumy na podstawie art. 5 k.c. Okoliczności niniejszej sprawy są podobne do stanu faktycznego, w oparciu o który zapadła cytowana uchwała SN. Pozwana /(...)/ straciła matkę /spadkodawczynię/ w młodym wieku. Poza przedmiotowym prawem do lokalu nie posiada innego majątku. Przedmiotowy lokal stanowi jej jedyne centrum życiowe, obecnie zamieszkuje w nim wraz z mężem. Oboje są na tzw. dorobku, zatrudnienie zawdzięczają w zasadzie teściom pozwanej, którzy prowadzą małą firmę i zatrudniają pozwaną i jej męża. Powód według zeznań T. Ż. ma prowadzić firmę transportową. Powyższe okoliczności, w aspekcie zasad współżycia społecznego, zdeterminowały decyzję Sądu do obniżenia należnego powodowi zachowku do zera. W ocenie Sądu zasądzenie jakiegokolwiek kwoty chociażby symbolicznej byłoby niemoralne.

Z tych też względów powództwo zostało oddalone.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. a o kosztach sądowych orzeczono na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych .

Od powyższego wyroku apelację złożył powód. Zaskarżył wyrok w całości zarzucając mu:

1) naruszenie prawa materialnego a mianowicie art 5 kc w związku z art 991 kc i następnych przez błędną ich wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na oddaleniu w całości roszczenia powoda w sytuacji gdy art. 5 k.c. może jedynie prowadzić do ograniczenia roszczeń osoby uprawnionej do zachowku, w żadnym zaś przypadku nie może być podstawą oddalenia powództwa o zapłatę zachowku.

2) błąd w ustaleniach faktycznych polegający na przyjęciu, że lokal stanowiący przedmiot postępowania jest centrum życiowym pozwanej, w którym zamieszkuje wspólnie z mężem, że nie posiada ona innego majątku oraz, że oboje z mężem są na tzw. „dorobku”.

Ponadto w apelacji powołał nowe fakty wynikające z załączonych do apelacji wydruków stron internetowych i zdjęć, że teść pozwanej, u którego wspólnie z mężem jest zatrudniona, prowadzi dużą firmę odzieżową, działającą na terenie całej P. zatrudniająca do 90 pracowników, że pozwana wraz z mężem wyjeżdżają na wycieczki zagraniczne świadczące o jej stopie życiowej. Wnosił również wniosek o dopuszczenie dowodu z przesłuchania w charakterze świadka I. G., na okoliczność, że od dłuższego czasu pozwana nie zamieszkuje w lokalu stanowiącym przedmiot postępowania, że lokal ten jest przez nią wynajmowany, że mieszka ona z mężem w nowo zakupionym mieszkaniu przy ul (...) na niedawno powstałym nowoczesnym osiedlu mieszkaniowym w T., S. T. na okoliczność sytuacji majątkowej i osobistej pozwanej oraz rzeczywistych dochodów jej oraz jej męża, oraz ponownego przesłuchania powoda D. C. .

W konkluzji apelacji powód wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie powództwa w całości i zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda kwoty 36.755 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu, zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania za obie instancje; ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji oraz orzeczenie o kosztach postępowania odwoławczego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Na wstępie należy zauważyć, że nowe fakty i dowody na które powołuje się skarżący nie mają cech nowości. Wskazywane przez powoda okoliczności faktyczne występowały już w okresie wcześniejszym zaś środki dowodowe wymienione w apelacji były dostępne dla powoda w okresie postępowania pierwszoinstancyjnego. Nie było zatem przeszkód, by zostały zgłoszone przez powoda przed Sądem Rejonowym. Dlatego też w postępowaniu odwoławczym zostały one pominięte.

Apelacja jest jednak częściowo uzasadniona i powoduje konieczność korekty zaskarżonego rozstrzygnięcia. Nie sposób bowiem odmówić trafności zarzutowi naruszenia przez sąd pierwszej instancji przepisu art. 5 w związku z art. 991 k.c.

Sąd pierwszej instancji wydając zaskarżone orzeczenie w pisemnym uzasadnieniu swego rozstrzygnięcia powołał się na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale z 19 maja 1981 roku w sprawie III CZP 18/81, że w sprawie o zachówek nie jest wyłącznie obniżenie wysokości należnej z tego tytułu sumy na podstawie art. 5 k.c. Przywołał nawet fragment końcowej części uzasadnienia uchwały, według którego w sytuacji „gdy głównym składnikiem spadku jest spółdzielcze prawo do lokalu, domek czy też lokal stanowiący odrębną własność, który służy do zaspokojenia niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku, w razie braku praktycznie innych możliwości zaspokojenia tych potrzeb, inne zaś składniki spadku nie wystarczają na pokrycie zobowiązania z tytułu zachowku, nie można by wyłączyć – przy rozważaniu przy tym sytuacji majątkowej i osobistej zobowiązanego do zapłaty zachowku i uprawnionego do zachowku - dopuszczalności przyjęcia, iż w konkretnych okolicznościach żądanie zapłaty pełnej należności z powyższego tytułu pozostawałoby w sprzeczności za zasadami współżycia społecznego. Uchwała powyższa dotyczyła obniżenia wysokości należnego zachowku. Tymczasem sąd pierwszej instancji z powołaniem się tę uchwałę Sądu Najwyższego uznał, że zachodzą podstawy „do obniżenia należnego powodowi zachowku do zera”. Sąd pierwszej instancji w istocie rzeczy nie dokonał w oparciu o przepis art. 5 k.c. obniżenia należnego powodowi zachowku, ale pozbawił go tego zachowku.

Należy stwierdzić, że w judykaturze dopuszcza się również pozbawienie osoby uprawnionej zachowku na podstawie art. 5 k.c., jednakże w sytuacjach wyjątkowych (por. Post. SN z 11 lipca 2012 roku I CSK 75/12, wyrok SN z 25 stycznia 2001 roku, IV CKN 250/00). Taka sytuacja w przedmiotowej sprawie nie występuje. Okoliczności ustalone przez sąd pierwszej instancji uzasadniają obniżenie należnego powodowi zachowku do wysokości 50 % żądanej przez niego w pozwie kwoty 35000 złotych. Dlatego też Sąd Okręgowy w uwzględnieniu zarzutu naruszenia prawa materialnego zmienił zaskarżony wyrok w punkcie pierwszym i zasądził od pozwanej na rzecz powoda 17500 złotych.

W przedmiotowej sprawie nie doszło do skutecznego rozszerzenia powództwa do kwoty 36755 zł, bowiem nastąpiło to w formie ustnej na ostatniej rozprawie. Natomiast przepis art. 193§2¹ kpc wymaga do tego formy pisemnej. W formie ustnej zmiana powództwa możliwa jest jedynie w sprawach o roszczenia alimentacyjne. Przedmiotowa sprawa do takich nie należy. Wymaga to wyeliminowania nałożonego przez Sąd pierwszej instancji obowiązku pokrycia przez powoda nieuiszczonej opłaty sądowej 88 złotych, zawartego w punkcie 3 wyroku. Zmiana rozstrzygnięcia co do meritum sprawy spowodowała też konieczność korekty rozstrzygnięcia o kosztach procesu przez przyjęcie zasady zniesienia kosztów między stronami i obciążenia po połowie obu stron nieuiszczonymi wydatkami poniesionych przez Skarb Państwa.

Z tych względów Sąd Okręgowy orzekł jak w wyroku na podstawie art. 386 § 1 kpc w części uwzględniającej apelację i art. 385 kpc w części oddalającej apelację. O kosztach procesu za instancję odwoławczą orzekł na podstawie 100 k.p.c.

SSA w SO Stanisław Łęgosz

SSO Dariusz Mizera SSR Bartłomiej Biegański